

פרק ט"ו: ביקורי בדרוהוביץ'

ביקורי בדרוהוביץ

דפנה:

לחזור הביתה - זהו נושא נצחי המופיע בספרות עוד מימי האודיסיאה היוונית. מה מושך אותנו בחבלי קסם לשוב אל מחוזות אבותינו? אל ילדותם ובתיהם של הורינו?

כשאימי נפטרה, בספטמבר 2002, גמלה בליבי ההחלטה לנסוע לדרוהוביץ' ולראות, כמו עיניי, מאין באו הורי. מאוד סיקרן אותי לראות את המקומות בהם הייתה משפחתי נטועה במשך מאות בשנים. הכרת דרוהוביץ' והלימוד עליה היה תהליך שהתחולל בי במשך מספר שנים. בדמיוני ראיתי אז את דרוהוביץ' ככפר פולני מוזנח ופרימיטיבי, כמו אלה שראיתי במסעי לפולין בשנת 1988. באותו מסע נולדה בי סקרנות גדולה. רציתי ללמוד על המקום ממנו באו שני הורי, בו חיו משפחותיהם ובו עברו עליהם שנות ילדותם ונעוריהם, אלא שלא ניתן היה עדיין להגיע אל העיר, שהייתה בתחומי ברית המועצות, מאחורי "מסך הברזל".

בחיפושיי אחר חומר על העיר, מצאתי את מבוקשי בבית התפוצות ובבית אריאלה, כמו גם בספר הזיכרון לקהילה, אלא שהכל נכתב בשפה ארכאית וכבדה. בהמשך לימודי לתואר השני באוניברסיטה, נחשפתי לאירועים היסטוריים של התקופה, אך לא מצאתי עד היום די חומר המתאר ומתעד באופן יסודי ובצורה מקיפה את תולדות העיר.

משנה לשנה התגלו לי עוד ועוד עובדות, פרטים ודמויות חשובות הקשורות לתרבות ולהיסטוריה היהודית שמקורן היה בעיר. דמויות כמו הצייר המפורסם מאוריצי גוטליב, שכשראיתי את תמונתו הידועה 'התפילה בבית הכנסת' התרגשתי מאוד. ראיתי לפני עיניי את בני משפחתי עומדים שם, בימי חג ומועד, באותו בית הכנסת, שרים ומתפללים...

בקוראי את המחקר המקיף של פרופ' עזרא מנדלסון, בספרו 'אמנות, היסטוריה וזיכרון', נפרש לפני נדבך נוסף של דרוהוביץ' בהיותה מרכז ציוני חשוב באירופה. הבנתי יותר לעומק את המושג "גליציה". אימי הרבתה לדבר על הסופר ברוננו שולץ והכרותה

האישית עימו. בארץ הוא עדיין לא היה מוכר ורק בשנות ה-90 תורגם ספרו: "חנות הקינמון" לעברית. הספר היה קשה לקריאה אבל הושווה בערכו הספרותי לספריו של קפקא - כל אלה הובילו אותי לחפש אחר ייחודה של העיר, ואחר מה שגרם להורי ולחבריהם, בני העיר, להתגעגע אליה...

לאט לאט הבנתי מדוע הצטעפו עיניהם כשהזכירו את שמה, ומדוע כל אחד מבני העיר נשא עימו, עמוק בליבו, את פצע החורבן והאובדן המוחלט של כל מה שהיה בה...

בשנת 2003 הזמינו אותנו גניה ודב שפיר לבקר בקייב שבאוקראינה. גניה מונתה מטעם ארגון "נתיב" למנהלת בית הספר היהודי של רשת "אורט" בקייב ודב עבד בשגרירות הישראלית. בזכות קשריה הענפים במקום, הצליחה לארגן עבורנו מדריך יהודי, היסטוריון מהאוניברסיטה בלבוב, שהדריך אותנו בסיוורו באוקראינה.

כשמשנה ואני הגענו לעיר, מזג האוויר היה נאה, השמיים בהירים, ללא עננים, והעיר נראתה תוססת ומלאת חיים. אנשים רבים מתגוררים בה היום, אך אפילו יהודי אחד - מכל הקהילה המפוארת שהייתה שם - לא נותר בה לפליטה...

והנה אני מסתובבת ברחובות דרוהוביץ' ושואלת את עצמי: איך אפשר לספר על עולם שירד כולו לטמיון? איך אוכל לנשום את האוויר של זמן עבר? לחוש שוב בריחות השוק של הכרוב, תפוחי האדמה, הדגים המלוחים בחביות והעופות בכלובים לפני שחיתתם? איך תוכל אוזני להשיב לעצמה את צלילי היידיש שנשמעו בכל פינה ברחוב?

והנה, למרות כל השנים שחלפו מאז, הרגשתי בעוברי ברחובות כאילו הידפקה דרוהוביץ' על דלתי...

שונה, קרוב משפחה שלנו מירושלים, שרטט לי מפה מדויקת של העיר, ובעזרת תרשימיו מצאנו את בית הכנסת הגדול העומד מוזנח, קירותיו מתקלפים וטרוטים, חלונותיו מנופצים ואין נפש חיה במקום. בתקופת שלטון הסובייטים הפכו אותו לחנות רהיטים. במקום בו שכן ארון הקודש ניצבת היום דלת ברזל, שדרכה היו מוציאים את הרהיטים שנרכשו אל בתי הקונים...

חשבתי בליבי, בעוד מספר שנים, ייפול הבניין מרוב

בכפר המת

בבואך לשקט השרוף,
לאבנים ולחומות הטיט,
לכפר המת והערוף,
לעשב המרטיט,
לרחש הנטוש בין הקוצים
ועל ראשך עבי הזיכרון
כבדי חרון עולים ומקיצים -
צונח פתע בז המשטמה,
שוטח צלב כנפיים מעליך
וציפורניו כסכיני חמה
רודפות את משעולך.

זן פגיס

יושן והזנחה ולא יישאר זכר לכל מה שהיה בו: לחיים היהודיים התוססים, לתפילות, למזמורי החגים וטקסיהם, ולכל הקהל העצום שהיה ממלא אותו... ליד בית הכנסת, עמד בית המדרש שבו הרבה סבי גדליה ללמוד, והנה היום פועל במקום בית מלאכה. המכונות מרעישות ואין כל סימן וזכר לעולם הרוחני שהיה כאן; התלמידים, לימוד התורה, המורים, התפילות...

ממול לבית הכנסת הגדול עומדים בחורבנם בית הטהרה והמקווה. הכול נטוש ומכוסה עשבים שוטים. המשכנו אל בית העלמין, גילינו בתוך הסבך מצבות יהודיות נטושות ומוזנחות. עברנו על פניהן וליבנו נחמץ. היה מוזר למצוא אותיות עבריות החרוטות על המצבות בתוך אוקראינה האנטישמית.

העיר דרוהוביץ' עצמה יפה, מטופחת וירוקה, כיאה לעיר שהייתה פעם עיר מחוז. כיום יש בה מרכז פדגוגי גדול, אוניברסיטאות, מכללות להוראה, תיאטרון, אולם קונצרטים, בתי משפט ובית סוהר. נזכרתי בסיפור על סבתי רבקה, שטרחה להגיע לבית הסוהר מאחר ובנה שלמה היה עצור בו בעוון קומוניזם (במקום אחיו אבא, שנמלט למקום מסתור). נפלאות ונסתרות הן דרכי החיפוי המשפחתיות...

חיפשתי גם את ביתו של סבא דון גלס, אביו של אבי. הבית אמור היה להיות ליד הכנסייה העתיקה, בת 300 שנה, העשויה כולה עץ, ללא מסמרים, והיא ניצבת ליד אגם המלח ונחשבת לשכיית חמדה ארכיטקטונית. ידעתי שביתו של סבי נמצא ליד ביתו של הצייר והסופר היהודי הנודע, ברונו שולץ, וליד וילה לנדא - הבית שממנו נלקחו ציורי הקיר של ברונו שולץ והובאו ל"יד ושם".

השכונה בה גרה משפחת גלס, משפחתו של אבי, בנויה בסגנון אירופאי בהשפעה אוסטרית. הבתים מעוצבים ועל כל בית מסומנת שנת הקמתו. לאחר חיפושים רבים ולא מעט קשיים בזיהוי הבית הגענו, לבסוף, לבית דו-קומתי, מגודר, לא מאוכלס, המחכה כנראה לשיפוץ או להריסה...

כששוטטתי במקום ראיתי חצר גדולה ומוזנחת, ובקומה השנייה עדיין מצאתי שרידים לפאר ולהדר שאיפיינו את הבית בשנות ה-30, כאשר המשפחה עדיין ניהלה בו חיי שגרה.

מאוד לעיר. בכניסה למקום ניצבת אנדרטה סובייטית המנציחה את הקורבנות. לא אהבתי את הפיסול הסובייטי, שנראה לי אמנות מגויסת וכוחנית. נכנסנו לאתר כשבידינו נרות זיכרון. במקום ניצבות מצבות שהוקמו על ידי ניצולים בני העיר.

המקום כולו מוקף בעצי יער, אתר אופייני לגיא הריגה. וכל הזמן הטרידה אותי המחשבה: איך בלב הציויליזציה המערבית, יכול היה העם הגרמני, בסיועו הנלהב של העם האוקראיני, לעולל לשכניהם, שחיו עימם יחד מאות בשנים, שואה שכזו?

כל ערכי המוסר הבסיסיים קרסו. הם הצליחו לערער על הזכות הבסיסית של כל אדם - פשוט לחיות - והפרו את הצו האוניברסאלי הבסיסי, האומר - לא תרצח!

פוסעת אני, עם משה, ברחובות הנקיים למשעי ושמחה בליבי על החלטתם של הורי לקבוע את מקומם בארץ ישראל - המקום בו הושתתה הריבונות היהודית. שמחה אני שנפשם ספוגת הסבל, מצאה נחמה במולדת החדשה ושהשכילו להבין כי מקומם אינו "שם" באדמה המדממת ההיא...

המשכנו בנסיעתנו לכיוון לבוב ובכל מקום ראינו עוד ועוד מקומות בהם נרצחו היהודים. הסבל שלנו היה ללא נשוא. כמעט בלתי אפשרי היה לשאת את המחשבה על המוות הנורא. ראינו את החורבן הטוטאלי, את בתי הקברות הנטושים... עולם שלם שחרב...

עם סיום הסיור בדרוהוביץ', שאלתי את עצמי איך אסתובב בעולם עם זמיר שבור בליבי?

הבית נבנה בשנת 1931 כנראה לאחר שסבי, דון, ראה ברכה בעמלו והצליח בעסקי החיטה שלו (חרף המשבר הכלכלי הקשה שפקד את המקום). הבית הזה, שכה דובר בו, שימש את המשפחה זמן קצר, למשך שנים ספורות בלבד, מאחר שעם כניסת הסובייטים לעיר (בשנת 1939) הולאם ע"י השלטונות והוכנסו אליו משפחות נוספות. אין פלא, לכן, שאבי ואחיו הסתייגו, כל חייהם, מן הקומוניזם...

היה לי קשה מאוד לעמוד מול ביתו של סבי. ניסיתי לדמיין את החיים של משפחתי בתוכו; את החגים ואת שגרת היום-יום, את השמחה והעצב - כולם נדמו בבת באחת!

עד פרוץ המלחמה, הייתה זאת סביבה יהודית אמידה. בתי האבן, העומדים עדיין על תילם, מעידים על קיומה של שכבה יהודית, בורגנית, משכילה, שחיה כאן חיי רווחה. הבתים הריקים, שמהם גורשו היהודים, מאוכלסים היום באוקראינים המתכחשים לעבר היהודי העשיר שפעם בהם...

באותו רחוב שכן גם בית הספר "תרבות" היהודי, שבו לימדה אחותה של אימי. המקום נראה נקי ומטופח, עצים גבוהים צומחים בו ומולו נבנות היום ווילות עץ חדשות. עולם כמנהגו נוהג...

ומספר פסיעות מן המקום, נערות אוקראיניות מטופפות על עקבי סיכה, לבושות בחצאיות מיני שמשקלן נמדד בגרמים. למעלה, בצמרות העצים נאספים העורבים, מחפשים לעצמם מקום לינה וקריאותיהם מפלחות את האוויר כעין "קריעה גדולה" על האובדן הגדול....

בתוך דרוהוביץ' עצמה, באזור הנאה והאלגנטי שלה, ניצבות פינות זיכרון המנציחות את רצח היהודים שהתרחש בה. הרגשתי את האדמה המדממת מתחת לרגליי. בכל מקום חשתי באימה, ברדיפה, בגירוש, ברצח ההמוני של קהילה שלמה שישבה במקום מאות בשנים (עוד מהמאה ה-15)... חשבתי לעצמי, איך קהילה אינטליגנטית, תרבותית, בעלת זכויות פוליטיות, מעורה בכלכלה ובתרבות הפולנית, יכולה להיעלם באכזריות, בטוטאליות מוחלטת שכזו?

מה שנותר מהיהודים בדרוהוביץ' הם אתרי הזיכרון, מוזיאון וקברים נטושים, הרבה קברים... המשכנו משם אל גיא ההריגה ברוניצה, הנמצא קרוב

חידוש הקשר עם המשפחה בסקוטלנד

מתלהב כמוני, אך נהג כג'נטלמן אנגלי והסכים בנימוס. עדכנתי את אושי אודות השיחה והיא מאוד התלהבה, ונענתה ברצון להצטרף להרפתקה. לקראת המפגש ההיסטורי לאושי ולי היו פרפרי בטן. שאלנו את עצמנו: איך הם נראים? איך הם יקבלו אותנו? האם הקשר המשפחתי יימשך לאחר הפגישה? איזה סוד משפחתי הם מסתירים? מדוע לא היה קשר משמעותי כל כך הרבה שנים? בקיץ 2004 הגעתי לגרמניה ויחד עם אושי התגלגלנו ברכבות עד בלגיה. מבלגיה הפלגנו בספינה לאדינבורו, שם התמקמנו במלון נחמד במרכז העיר. האווירה סביב הייתה נעימה ופסטורלית, בעל המלון החייכני העניק תחושה ביתית. למרות התנאים האופטימאליים שתינו היינו מתוחות לקראת המפגש, וחייכנו בקוצר רוח לשעת המפגש. בערב הגיעו אלכסנדר ואשתו בטי, רובי ובעלה רוני. קתרין ומתאו נעדרו - הם נפשו באוסטריה. לאחר

במסע לדרוהוביץ', עיר אבותיי המתים, הרגשתי כתיירת המסיירת בין חורבות פומפיי הכבויה והשרופה. ברחובות העיר, ההומה בני אדם, אך ריקה מיהודיה, הרגשתי יתמות, עצב וכאב. בתום הביקור בדרוהוביץ' התחלתי לתכנן את המסע שלי לסקוטלנד. לפתע רציתי להכיר מקרוב את בני הדודים משם. לפתע, לאחר שנים רבות של נתק ואלם, התעוררה הכמיהה לחידוש הקשר. לקראת השנה האזרחית החדשה של 2004 התקשרתי לבן דודי אלכסנדר וברכתי אותו ואת משפחתו. במהלך השיחה שאלתי אותו האם יסכים להיפגש איתי ועם אושי, בת הדוד מגרמניה? הוא לא נשמע

חתונתם של קלייר וגרג טיל, אדינבורו 2005

ללא אב. אימם עזבה את דודי ועברה לגור בבית אימה עם שלושת ילדיה הקטנים. מה הניע אישה צעירה המטופלת בילדים לעזוב את בעלה ולפרק את הזוגיות? נודע לנו שדודי עסק בהימורים, וזו הייתה הסיבה לפירוק המשפחה.

דודתי בלה בחרה לגדל בגפה את ילדיה, עם כל המשתמע מכך. באנגליה באותה תקופה המצב הכלכלי היה קשה, והמשפחה התקיימה בדוחק. המצוקה בבית נגעה לליבו של אלכסנדר, והוא נרתם מגיל צעיר לסייע בעול המשפחתי. עזרתו של אלכסנדר לאמו ואחיותיו בעת ההיא זוכה עד היום להערכה רבה מצד אחיותיו. הן אוהבות אותו מאוד, והקשר ביניהם הדוק וחס.

מדבריה של רובי השכלתי להבין סוף כל סוף מדוע כל השנים הקשר אתם היה קר ורופף. דודי, שהיה עבורי גיבור ילדות, הדוד שיחלתי לבואו, איבד את מסוגלותו להיות הורה.

אחרי המלחמה הנוראה, בה איבד את משפחתו, קהילתו ואמונתו בקומוניזם, בחר לשקם את חייו באנגליה הדמוקרטית והליבראלית וקיווה למצוא בה חוף מבטחים. אך המציאות הכלכלית הקשה והעול המשפחתי הכבד שנפל עליו, הובילו אותו לפתרונות קלים ומהירים - ההימורים.

לאחר שנעקר ממשפחתו הקרובה ומשורשיו התרבותיים, הפך לעלה נידף בכפור הסקוטי. האיש שנלחם בגבורה במלחמה ועוטר במדליות, התקשה לחזור לשגרה.

הבדידות בנכר העצימה את האובדן שנשא בליבו. בלא בן משפחה שיבין אותו ויחלוק עמו את חוויות העבר, חיפש מפלט לנפשו הדוויה בשתייה ובהימורים, פתרון שדירדר אותו עד לסוף המר - ניתוק מוחלט מכל משפחתו.

מוזר, אך לאחר המלחמה שלושת האחים לא נפגשו. הם התפזרו למדינות שונות, איש איש לגורלו. כל אחד עם ליבו השבור הזועק מן הדממה.

השאלה המדהדת בתוכי היא מדוע? מדוע לא בחרו לחיות יחד, כמו אבי ודודי מיכאל? לאלוהים פתרונים (ניסוח עדין למענה הסתום)...

הכרות קצרה, הוזמנו על ידם למסעדה מפוארת במרכז העיר. במהלך הארוחה הקרח נשבר, והאווירה הייתה חמה ונעימה. הם העניקו לנו מתנות יפות וקיבלו ממני תמונות מימי ילדותם עם אביהם. כשהתבוננו בתמונות היו מופתעים כי לא היה להם אותן. בעקיפין נרמז לנו שלא היה להם קשר עם אביהם וכי אימם גידלה אותם לבדה. אושי ואני קלטנו שהנושא עדין ורגיש, ובחרנו שלא לגעת בו. בהמשך הערב, כטוב לבנו ביין, אלכסנדר הזמין את שתינו לחתונת בתו קלייר ב-2005. ללא היסוס הבטחנו שתינו להגיע לחתונה, יחד עם משפחותינו. לפתע הרגשתי שייכת למשפחה גדולה - חוויה מרוממת לאחר שנים של ענף בודד. נזכרתי באימי, שלו הייתה זוכה לראות את כולנו סביב השולחן הערוך הייתה קורנת מאושר, ומזילה דמעות של נחת. הרגשתי שמילאתי משאלה שהיא לא הצליחה להגשים בחייה.

ב-2005 נערכה החתונה בטירה עתיקה ליד אדינבורו. לחתונה, שנערכה על פי כללי הטקס הסקוטי, הגעתי עם ורד, ואושי הגיעה עם כל המשפחה. הבילוי המשותף במהלך החתונה, שכלל גם ריקודים עד אור הבוקר, קרב אותנו מאד ולכאורה היה נדמה שהשרשרת לא נותקה.

למחרת החתונה התארחנו כולנו בביתה של רובי. במהלך השיחה סיפרה רובי שמגיל שלוש היא גדלה

אבא, אשתו בלה ובנם אלכסנדר, 1947

פרק ט"ז: ספירת מלאי משפחתית

“ספירת מלאי” משפחתית

אסף

השם ה“צברי” אסף ביטא עבורנו את הקשר האמיץ בין עולם התנ“ך הקדום, מלא ההוד, לבין הדור החדש הצומח בארץ ומעמיק בה את שורשיו. אסף, ילד יפה ופעיל, החל ללכת כבר בגיל 10 חודשים, התרוצץ בכל הבית והחצר. בגיל שנה דיבר באופן חופשי ושר להפליא את כל שירי הילדים. הילד הרציני, בעל כוח רצון ותעצומות הנפש הייחודיות, ידע גם תעלולי שובבות נועזים ומקוריים. מנת חלקנו היומית, בשובו מהגן, הייתה ניעור כמויות אדירות של חול מראשו, מכנסיו, ונעליו שהתרפטו במהרה....

בשל שירותו הצבאי של משה, עברנו ממקום למקום ברחבי הארץ, והילד אסף איתנו; מקריית חיים לאילת, ומשם לבאר שבע, אחר כך לחצרים ולבסוף

אסף, בנו הבכור, נולד בחיפה, בבית חולים ‘רוטשילד’, ב-28 באפריל 1971, יום העצמאות הכ“ג למדינת ישראל. זו הייתה תקופה של אופוריה שלאחר מלחמת ששת הימים. כולנו היינו שיכורי ניצחון. היו אלה ימי גאוה, תחושת עוצמה ומרחבים פתוחים למדינה הצעירה. העולם כולו, ובמיוחד יהדות הגולה, חגגו איתנו.

והאיש משקיף על עברו
סופר את תמרוריו,
אחד אחד לפי התור
בטרם יום ערב.

נזכור איך סלל דרכו
בארץ אבנים
היכן בנה ביתו
מתי הוליד בנים.

האיש משקיף על עברו
ובליבו אורה
חיים שלמים וארוכים
צופים בו חזרה.

דידי מנוסי

ליבנה. בכל המקומות הללו, אסף השתלב בחברת הילדים והפך, תוך זמן קצר, למנהיג.

כשגרנו בבאר שבע, השתתף בסדנה לאומנויות, החליק בהצטיינות רבה על סקטים, שיחק בתיאטרון הנוער ואף נבחר לגלם את התפקיד הראשי בהצגה "הנסיך הקטן". אסף אהב מאוד מוזיקה וכבר בהיותו בן ארבע החל לנגן באקורדיון ולשיר.

כשעברנו לביתנו החדש ביבנה, הוא עזר לנו מאוד בניהול היומיומי של הבית, טיפל במסירות בכלבה עזית וקיים עם סבתא צילה קשר חם ואוהב.

את לימודיו התיכוניים במגמה הביולוגית, סיים אסף בהצטיינות. את שירותו הצבאי עשה בסוללת טילי ה"פטריוט" שהוצבה לראשונה בארץ ובמסגרתה השתתף בפעילותה במלחמת המפרץ בשנת 1991.

עם תום שירותו הצבאי, קנה אסף אופנוע אדום, שנייד אותו בנאמנות ללימודים, לעבודה ולבילויים בתל אביב. בשבתות, במזג אוויר בהיר, עסק בריחוף במצנחי רחיפה מעל הרי הגלבע ורמת הגולן.

לאחר מכן יצא אסף לטיול באירופה, ביקר בגרמניה ובאנגליה ולאחר מכן גם בארה"ב, לשם נשלח לפני כן מטעם הצבא.

את לימודי התואר הראשון במדעי ההתנהגות ותקשורת סיים במכללה למנהל ואת לימודי התואר השני באוניברסיטה העברית בירושלים.

במקביל ללימודיו באוניברסיטה, עבד אסף כמנהל פרסום ושיווק, תחילה בחברת "פרומרקט", לאחר מכן בחברת ד"ר פישר, ב"בן קייזר", ב"נייקי" בהמשך מונה לסמנכ"ל בינלאומי בחברת "סודה-סטרם" ומינואר 2012 הוא מכהן כמנכ"ל חברת "לוקסאוטיקה ישראל".

היום, חי אסף עם בן זוגו מאיר כהן בדירתם היפה בגבעתיים. לאסף ולמאיר - רופא, כירורג פלסטי במקצועו - יש משפחה מורחבת: שני ילדיו של מאיר, רוני ועמית, ושתי התאומות, עלמה ומיקה, שנולדו הקיץ לאסף והביאו עימן שמחה רבה למשפחה. אסף אב רגיש, מסור ויודע להעניק, בתבונה רבה, לכל אחד מהילדים את תשומת הלב הראויה.

אסף ומאיר השכילו לטפח במשותף בית חם ואסטטי הפתוח למשפחה ולחברים והוכיחו בזוגיות היפה שלהם שניתן להגביה עוף ולהגשים חלומות.

נדב

נדב נולד לאחר מלחמת יום הכיפורים, ביום אביב בהיר, ב-3 באפריל 1974, בבית החולים "יוספטל" באילת.

השם נדב נלקח מהתנ"ך. זה היה שמו של כהן ומלך בישראל. השם ביטא נדיבות ונתינה שלא על מנת לקבל פרס.

נדב היה ילד חייכן, עם לחיים אדמדמות ומבט שובה לב. היה בעל דמיון פורה ומחשבה לא שגרתית, המציא מילים ושמות שרק הוא הבין את פשרם. עולמו הפנימי היה בנוי על עולמם של גיבורים אמיצים המרחפים באוויר ומדבירים את הרשע מהעולם. הגיבור האהוב עליו היה סטיב אוסטין והופיע בכל משחקי חלומותיו.

כאשר עברנו מאילת לבאר שבע, לחצרים, ולבסוף ליבנה, נדב השתלב יפה בגנים ובבתי הספר, למד את הקריאה והחשבון, ניגן בפסנתר, קרא ספרים בשקיקה, כתב מחזות וסרטים דמיוניים (אותם הציג בפני בני כיתתו) ויצא לטיולים מטעם "החברה להגנת הטבע". הוא היה קשור מאוד לאחיו אסף והם הרבו לשחק ביחד. ביבנה גיבש נדב קבוצת חברים שתלווה אותו, בשחוק ובדמיון, במשך כל שנות נעוריו ועד תום השירות הצבאי.

במהלך שלוש שנות לימודיו בביה"ס התיכון יצא לאריזונה לקורס קיץ לשיפור השפה האנגלית, השתתף במשלחת מטעם ביה"ס לפולין, השתלם

ורד

ורד נולדה ביום האהבה, ב-14 בפברואר 1982 בבית חולים 'סורוקה' בבאר שבע, ונקראה על שמה של סבתא רוזה, אימו של משה.

השם ורד אינו מופיע בתנ"ך אלא רק במשנה ובתלמוד, שם מסופר על מי ורדים שהוכנו בירושלים ועל בני מלכים שהיו סכים את פצעייהם בשמן ורדים (שבת י"ד, ד').

בימינו, הורד מסמל אחווה, רומנטיקה ודמוקרטיה. ורד הייתה תינוקת ורודת לחיים שדמתה לבובה. היא זכתה לפינוקים רבים מסבתא צילה ומשני אחיה. מינקות אהבה ורד לצאת אל הטבע, לגעת בצמחים, ללטף בעלי חיים ולערוך ניסויים על חיפושיות ונמלים. כילדה אהבה לטפס גבוה על חבלים, להתפלש בחולות, לדשדש בבריכת המים וכמובן לשחק ולספר סיפורים לבובות הברבי הרבות שהיו לה.

כשהייתה בבית הספר היסודי, בלטו כישוריה החברתיים. ורד הייתה מארגנת בביתנו מסיבות כיתתיות, קומזיצים בל"ג בעומר ועוד פעילויות חברתיות לבני גילה.

בשעות הפנאי למדה קרב מגע, שחייה ונגינה בפסנתר. בתיכון סיימה בהצטיינות את המגמה לאומנות, יצאה לאיטליה והשתתפה במשלחת לפולין.

ורד הייתה קשורה במיוחד לסבתא צילה, שהייתה דמות משמעותית בגידולה. היה ביניהן קשר יומיומי של אהבה ונתינה וכאשר סבתא צילה נפטרה, היה לה קשה להשלים עם חסרונה.

את שירותה הצבאי עשתה ורד בחיל הקשר, הוכשרה כמדריכת קשר ומחשוב והוצבה במשטרה הצבאית. לאחר שחרורה, עבדה, חסכה כסף ויצאה לטיול הגדול למזרח: להודו, תאילנד, יפן, קמבודיה ולאוס. מקץ שנה היא שבה ארצה ועברה להתגורר עם חברתה בתל אביב. מאז ועד היום היא שבויה בקסמה של העיר.

ורד סיימה תואר ראשון במנהל עסקים ומערכות מידע במכללת קריית אונו וממשיכה את לימודיה לתואר שני באומנות באוניברסיטת תל אביב. במקביל היא מפתחת את תחביבה - צילום אמנותי ב"מנשר". בעת עבודתה במפעל תרכובות ברום, הכירה ורד את

בפרוייקט ליזמים צעירים, ולבסוף סיים, בהצטיינות, את המגמה לכלכלה וסוציולוגיה.

לסבתא צילה ולנדב היה קשר חם והדוק. כשחלה, דאגה להשקותו בתה חם ומהביל, פינקה אותו במרק עגבניות ריחני ונהנתה מאמרות הכנף המצחיקות והמתוחכמות שלו. היא גם הקפידה להשתתף בכל הטקסים שלו בבית הספר, וכשהייתה זקוקה לעזרה, התייצב תמיד ברצון.

עם גיוסו לצבא, שירת ביחידה מיוחדת, ימל"ם (יחידה מרכזית לחקירות מיוחדות).

בתום ארבע שנות שירות צבאי, יצא לטיול קצר באירופה, ובהמשך לטיול בדרום אמריקה. שם חווה חוויות רבות: צניחה במצנחי רחיפה, רכיבה על סוסים וסיורים בג'ונגלים, והספיק אף ללמוד מעט את השפה הספרדית...

את לימודיו האקדמאיים החל באוניברסיטת "בן גוריון" בבאר שבע, בפקולטה למדעי ההתנהגות, ובאותה עת עבד גם כחוקר פרטי ועשה חיל בתחומו. עם סיום התואר הראשון, החליט ללמוד תכנות מחשבים במכללת "סלע". הוא התקבל לממר"ם ונשלח לקורס קצינים. את שירות הקבע שלו סיים בחיל המודיעין במערך החיזוי והמיפוי.

לקראת סיום שירותו הצבאי, הכיר נדב את נעמה, העתידה להיות רעייתו, ובנובמבר 2000 הם נישאו. סבתא צילה הספיקה להיות נוכחת בחתונתם. נדב ונעמה בנו את ביתם בשכונה הצבאית בכפר יונה.

כיום עובד נדב בחברת "מטריקס", שותף לפרוייקטים מאתגרים, ואילו נעמה עובדת במכללת רופין, שם סיימה את לימודיה כהנדסאית בתחום המדיה האינטראקטיבית.

יעלי, נכדתו הבכורה, נולדה בקיץ 2001. תינוקת יפהפיה שהתפתחה לילדה מוכשרת, חברתית, לומדת היטב, שרה במקלה ומשחקת טניס.

בנובמבר 2003 נולדה אחותה, מעיין, יפה וענוגה, אוהבת להציג, לרקוד ולהתאמן בספורט.

האחות השלישית, רעות, הגיחה לעולם בינואר 2008. ילדה מלאת שמחת חיים, ולה חיוך שובה לב.

נדב הוא אב אוהב ומסור, אכפתי ומעורב בכל שלבי התפתחותן של בנותיו. בזכות הבנתו את נפש בנותיו, הצליח ליצור איתן קשרים חמים וייחודיים.

בצהרי יום שישי, 23 בספטמבר 2011, ורד ופיני
נישאו ב'באר של סבא', לשמחת כל המשפחה.
ורד היא דודה טובה ומסורה לכל אחייניותיה והן
משיבות לה אהבה.

בן זוגה לחיים, פיני. דירתם המשותפת מהווה בית
פתוח למשפחה ולחברים הרבים.
הזוג הצעיר, צמא הטיולים והתרבות, הספיק כבר
לטייל ברחבי העולם.

פרק י"ז: משפחת ליפא

משפחת ליפא

סיפור משפחתו של משה

ממשלתיות, מבתי עסק ומהצבא. המורים סולקו מרשת החינוך. מפעלים הופקעו.

יהודי יאסי, שהיו רגילים כבר לגידופים ול"מכות קטנות", הבינו שעם פרוץ המלחמה מצבם ילך ויחמיר. עליית מפלס השנאה, הגידול במספר החיילים הסובבים ברחובות והשמועות על מה שעומד להתחולל, כל אלה הדאיגו מאד את הקהילה היהודית. ואמנם, הממשל הליגיונרי העמיק את הרדיפות נגד היהודים. רבים מהם נעצרו ועונו. אפשר היה לפדותם רק בכסף רב. היהודים הפכו גם לנאשמים תמידיים בשיתוף פעולה עם הסובייטים ותמיכה באויב.

הפוגרום הגדול ביאסי

ב-27 ביוני 1941 התבצע בעיר פוגרום אכזרי שנעשה בשיתוף מלא עם המשטרה המקומית ובפקודתו המפורשת של שליט רומניה, יון אנטונסקו. האוכלוסייה המקומית לקחה חלק פעיל ברצח ההמוני. אלפים נרצחו בבתייהם וברחובות העיר. כ-8,000 יהודים שקובצו מכל חלקי העיר הועמסו על משאיות וקרונוט בקר - "רכבות המוות". כ-6,000 מתוכם מצאו את מותם בחנק ובצמא, ביניהם גם סבא משה, אביה של רוזה אימי. כך תמו ימי הפריחה

מקורה של משפחת ליפא בעיר יאסי שברומניה. הקהילה היהודית בעיר הייתה שורשית ומבוססת, השנייה בגודלה ביהדות רומניה, לאחר קהילת בוקרשט. ראשיתה עוד במאה ה-15 והיא הלכה והתפתחה לאחר שזכתה בכתב זכויות שאיפשר לה לקיים חיי קהילה ודת. חיי הקהילה היו תוססים וכללו בתי ספר יהודיים, גני ילדים, ישיבה, בית חולים, תיאטרון יהודי בידיש וכל השאר.

בשיאה מנתה קהילת יהודי יאסי כ-35 אלף איש והיוותה כשליש מאוכלוסיית העיר. גם תנועות הנוער הציוניות פעלו בעיר. אלא שבאותה עת קמו בתוכה גם קהילות אנטישמיות ביותר שהיוו מרכז להסתה אנטישמית הולכת וגוברת. בעקבות פינוי יהודים מהעיירות ומהכפרים בשל רדיפתם, הלכה וגדלה האוכלוסייה היהודית חסרת הבית בעיר, שמחוסר ברירה התגודדה ברחובות. האנשים חיו בצפיפות, בעוני ובכלכלה והדחייה כלפיהם הלכה וגברה.

במקביל, התגברו רדיפות היהודים בעיר, הם נזרקו מבתי הספר, מלשכת עורכי הדין, ממשורות

של הקהילה היהודית בעיר יאסי.

משה מספר:

אימי רוזה, בתם של משה וסילבי יוסף, נולדה למשפחה אמידה. לאביה היו כמה כרכרות וצוות של עגלונים ששימשו כאמצעי תחבורה בעיר, וכן תחנה לרענון הסוסים ששירתו את כרכרות הדואר הממשלתיות. בנוסף לכך, היו לו אדמות שעליהן שיכן את כל בניו ובנותיו. סבי משה שהיה, כאמור, איש אמיד, בנה ליד ביתו גם בית כנסת ובו שימש כחזן. בשל קולו הערב נקרא "משה יוסף - שיר המעלות".

משפחתו של אבי, משפחת ליפא, הגיעה מרוסיה, מעבר לנהר הפרוט. מאחר ובאותם ימים גויסו הבנים הצעירים לצבא למשך 25 שנה, היה צורך להבריחם. על פי הסיפור המשפחתי, סבא רבא אהרון ואחיו התאום הוכנסו לתוך חבית יין וכך חצו את הנהר. וזו הייתה הדרך היחידה לברוח מרוסיה ולעבור לרומניה ולהמנע מגיוס כפוי, שסופו התבוללות.

אבי, דוד, התייתם בגיל צעיר מהוריו, אהרון וזינה. כבר בהיותו בן תשע עבר להתגורר בבית אחותו הנשואה, שרה. מכיוון שהיה עליו להתפרנס, למד בגיל צעיר את מקצוע הקצבות ועסק בו בהצלחה רבה. במשך השנים עסקיו התרחבו והוא היה בעל שתי חנויות ועדרי בקר שגידל בכפרים.

אבי, דוד, התחתן עם אימי, רוזה, והם חיו חיים נוחים ומסודרים עד לפרוץ מלחמת העולם השנייה. נולדו להם שני ילדים: הבת הבכורה, זהבה, נולדה ב-17 באוקטובר 1939 ואחיה, אריה, נולד ב-3 באפריל 1941. בתקופת המלחמה נלקח אבי למחנה עבודה והועסק בסלילת מסילות רכבת. הוא חזר רק מקץ שנה. על פי סיפוריו זכה מאוחר יותר למעמד מועדף במחנה כי בשל היותו קצב הועבר לעבודה במטבח.

באותה תקופה אימי ניהלה את עסקיו של אבי בשתי החנויות, בעיר ובשוק, והייתה מפרקת בעצמה את גושי הבשר הגדולים. עד שהגיע יום הפוגרום הגדול ביהודי יאסי.

מספרת על כך זהבה, אחותו של משה:

"הגיעו הביתה שני חיילים גרמנים מלווים בקבוצת

חיילים רומנים לבושים במדים שחורים. הם דרשו להוציא את כל הגברים מהבית. אנחנו, הילדים, אני ואריה, התחבאנו מתחת למיטה והחיילים הוציאו אותנו משם כשהם מכים אותנו בקתות הרובים שלהם. באותו הזמן התחבאו הגברים בגג בית הכנסת שהיה צמוד לביתנו. סבא משה, שסבל מקוצר נשימה ונתקף בשיעול, חשש שמא יסגרים ולכן נעמד מאחורי דלת הבית. הוא נתפש מיד, יחד עם אברהם, בעלה של הדודה חנה, אחותה של אימי ונלקח לתחנת הרכבת. הוא מעולם לא חזר. אברהם, שניצל, סיפר כיצד הוכנסו לקרונות הרכבת ללא שתייה וללא מזון וכך נסעו במשך שלושה ימים רצופים. אנשים רבים נפטרו וגופותיהם הושלכו בצידי הדרך. ביניהם היה גם סבא משה.

אני זוכרת את הבית שלנו ברומניה. בפינה אחת היה

המטבח ובו תנור המוסק על ידי עצים. התנור שימש לבישול ולהסקת הבית. בנוסף היה חדר שינה ובו מיטה מרווחת להורי ומיטה קטנה יותר לילדים. גם סבתא סילבי, אימה של אימי, גרה איתנו. אני זוכרת שהייתה כבר חולה מאוד והייתה מחלקת לנו שוקולד וביסקוויטים. כשנפטרה, הושכבה על הרצפה וכוסתה בסדין שחור וסביבה הוצבו נרות נשמה דולקים.

בתקופת המלחמה סיפקו הורינו בשר לכל המשפחה. בקיץ היינו נוסעים לכפרים בהם היו לאבי עדרי בקר. אני זוכרת את הביקורים האלה לטוב; מראות הטבע, החלב הטרי, השקט והשלווה של הכפר. זה היה כעין נופש עבורנו.

לפני המלחמה, התיידדנו עם השכנים היהודים שהיו בעלי מכולת. יום אחד, כשנערך פוגרום בעיר, נשמעו צעקות נוראות מביתם. הסתבר שהחיילים הרומנים נכנסו לביתם ושחטו באכזריות רבה את שני ההורים שהיו במיטתם. בתם בת העשר, אנה, התחבאה באחת מפינות הבית וכך ניצלה. שני אחיה לא היו, למזלם, בעת ההיא בבית.

בעקבות האסון הנורא רוזה תמכה במשפחה עד עלייתם של הילדים ארצה במסגרת עליית הנוער והמשיכה לשמור איתם על קשר מכתבים במשך שנים רבות גם לאחר שבגרו.

בעת המלחמה היו הפגזות רבות. אבא הכין שוחה עמוקה כמקום מסתור למשפחה. מעל לשוחה הושם פח גדול כדי להסוותה. כשהחלו ההפגזות רצנו בגשם ובשלג לתוכה. אני זוכרת את עצמי אווזת בידה של דודה אנה המכניסה אותי לשוחה. אני זוכרת את הקור העז ששרר שם.

לאחר המלחמה סופק חשמל לבתים אך מים זורמים עדיין לא היו בבית וגם לא שירותים. להורים היה משק קטן ליד הבית והיו אוגרים את מי הגשמים במיכלים גדולים לקראת הקיץ.

לאחר המלחמה בנה אבא מקלט גדול עשוי בטון ובעת הבנייה, נפל לתוכו אריה השובב. כל קרקעית המקלט הייתה מוצפת במים ואריה הקטן חלה בדלקת ריאות והיה בסכנת חיים.

כשהושלמה בניית המקלט אבא נהג להחזיק במקום חמוצים, נקניקים וחביות יין. כשגילו זאת הסובייטים

השנה האזרחית החדשה. בשל כך עוכבנו במשך יום שלם בנמל. לאחר שהורדנו סוף סוף מהאוניה, החל תהליך הקליטה. קיבלנו תעודות עולה ומיד הועלנו על משאיות. היינו כ-14 משפחות, מתוכן שבע היו יוצאי רומניה. לאחר נסיעה שארכה כשעתיים הגענו לגליל העליון.

באותה שנה שרר בארץ חורף קשה, קר ומושלג במיוחד. הורידו אותנו במקום שנקרא חלסה - היום קריית שמונה - על חורבות כפר ערבי עוין. במקום הוקם מחנה אוהלים. ירד שלג כבד שכיסה את הארץ כולה. הקור חלחל לעצמות ובוססנו בבון. זיכרון הילדות שלי משם היה שבנתי לי כעין סירה מקרש, המסמר שימש לה כתורן וניר העיתון כמפרש. את הסירה שלי ניסיתי להשיט על השלולית...

באוהל שלנו התגוררו שתי משפחות. הייתה צפיפות רבה וחוסר אינטימיות.

אבי פנה מיד ללשכת העבודה וקיבל עבודה ביערנות, שהייתה עבודה יזומה לעולים החדשים. כמו עולים רבים אחרים, נשלח גם אבי לחפור בורות ולשתול שתילי עצים על מדרונות צוק מגרה. אבא, שהיה קצב מקצועי, בעל ידע רב בתחום, לא הצליח להשיג עבודה במקצועו. משטר הצנע הקפדני שנכפה על היישוב באותן שנים לא איפשר כל יוזמה והקמת עסקים פרטיים.

מקץ כמה חודשים הגיע המטען שלנו ובו מוצרי מזון מיובשים, נקניקים, כסף ומטבעות זהב ("נפוליאון") שהוסתרו בתוך כריות. תכולת המטען שיפרה באופן משמעותי את איכות חיינו אך ההקלה שחשנו הלכה ונמוגה. אבי הבין שעלינו לצאת בדחיפות מהמקום שלא איפשר לו לממש את יכולתו המקצועית וכישוריו המסחריים. הוא היה אז בן 38, אב לשלושה ילדים קטנים, חזק מאוד מבחינה פיזית, יזם בנשמתו, ולא יכול היה להשלים עם עבודתו ביערנות - מה עוד שההכנסה הזעומה לא איפשרה קיום מכובד למשפחה.

המעבר לעכו

מקץ שנתיים לשהותנו במעברה גמלה בליבו של אבי ההחלטה לעזוב. עכו נחשבה כעיר מחוז עוד מימי

אבא נעצר והושם בכלא בחשד שעסק בספקולנטיות, שהיתה אסורה על ידי המשטר הקומוניסטי. עם צאתו מהכלא, גמלה בליבו ההחלטה שעליו לעזוב את אדמת רומניה ולעלות לארץ ישראל". עד כאן מזיכרונותיה של זהבה.

ממשיך משה בסיפורו:

אני הייתי הבן השלישי, הצעיר במשפחה. נולדתי ביאסי, ב-11 במרץ 1947, לאחר המלחמה. בית המשפחה היה ברחוב טודה ולאדי מרסקו, מקום בו נמצאים כיום מעונות הסטודנטים של קאמפוס אוניברסיטת יאסי.

עם סיום המלחמה, חזר אבי הביתה והמשיך לנהל את עסקיו. הסובייטים השתלטו בינתיים על העיר והוא נאסר על ידם באשמת מכירת בשר בלתי לגאלית. זהבה, אחותי, מספרת שהיא זוכרת איך הגיעו החיילים הסובייטים הביתה, שתו את כל בקבוקי ליקר הדובדבנים שהכינה אימא ואחר כך אילצו אותה לרקוד לפניהם קאזאצ'וק.

כשאבי, דוד, החליט לעלות ארצה, הוא מסר את כל רכושו למשפחתו המורחבת ועלה עם אשתו ושלושת ילדיו לרכבת שהובילה אותנו לעיר הנמל קונסטנצה שלחופי הים השחור. אלא ששם נעצרנו ע"י המשטרה המקומית. לאחר שאבא פדה אותנו בכסף רב, הותר לנו לחזור הביתה ליאסי. היות שרוב רכושנו ניתן למשפחה, ללא תמורה, הבינו הורי שהדרך היחידה העומדת בפניהם היא עלייה ארצה וכי לא ימשיכו את חייהם על אדמת אירופה.

לאחר קום המדינה, בשנת 1948, החלו כבר המוסדות היהודיים להתארגן במטרה להציל את שארית הפליטה. לשם כך יצרו כמה נתיבי עלייה. אחד הקווים הפעילים ביותר היה הקו מקונסטנצה השוכנת לחופי הים השחור. ממנה יצאו אוניות עמוסות בעולים בדרכן ארצה. בחודש דצמבר שנת 1950 הפליגה גם משפחתי על סיפונה של האוניה "טרנסילבניה". איני זוכר כמעט דבר מן ההפלגה - הייתי ילד בן שלוש וחצי - אך זכור לי שהועליתי לסיפון העליון על מנת לשאוף מעט אוויר צח בעת שהאוניה חצתה את מיצרי הבוספורוס.

הגענו ארצה ב-1 בינואר 1951 בדיוק בעת כניסתה של

מושב לימן, עם הנכד אייל, 1970

כדי לראות מה קורה והנה אני רואה בחור יהודי מכוון אקדח אל אחד הערבים ויורה. כשנשמעו היריות באוויר משכו אותי חזרה אל תוך הבית. לימים נודע לי, שכך חוסל אחד מראשי הכנופיות שהיה מבוקש זמן רב. עם זאת יש לציין שחיי היום-יום שלנו בעכו היו רגועים ושקטים. לא הורגש כל מתח בין ערבים ליהודים.

אלו היו שנות צנע. המזון היה בסיסי ומועט. אני זוכר שבחורף של שנת 1954 חליתי בשפעת קשה. חומי היה גבוה ולא ירד במשך זמן ממושך. מצבי הדאיג את כל המשפחה ולמרות המחסור הרב הביאו לי שתי חפיסות שוקולד כדי שאתחזק. זללתי את שתיהן בתאוה כה גדולה שמיד נתקפתי בבחילה והקאות וזו הייתה הגמילה שלי משוקולד למשך שנים ארוכות....

למדתי בבי"ס "ויצמן" שבו הופעל מפעל הזנה לכל הילדים. כל יום בשעת הצהריים היו כל הילדים והמורים באים לאכול בצורה מסודרת. כך דאגה המדינה שלא יהיו בה ילדים רעבים, אפילו בתנאים הקשים של אותם הימים. עבור חלק מהתלמידים זו הייתה הארוחה היחידה שקיבלו במשך היום.

האנגלים ונראתה כפתרון נכון לעתיד המשפחה. למעשה, לאור המצב הקשה, כל שינוי מהמצב הקיים היה נחשב בבחינת שינוי לטובה. בשארית כספו, שכר אבי משאית בריטית ישנה ולה ארגז מטען פתוח ובאמצעותה העביר את כל תכולת המשפחה לעכו העתיקה. אני זוכר את הנסיעה ההיא, דרך הרי הגליל העליון כשהרוח מכה על פנינו ומשני צידי הכביש הצר נופי ההרים הקרחים.

כשהגענו לעכו, מצא אבי חדר באחד הבתים הנטושים שבלב העיר העתיקה. זה היה בית ערבי טיפוסי בעל שתי קומות, עם סלון גדול שממנו יוצאים ארבעה חדרים (במקור כל חדר היה מיועד לאישה אחרת). אבי פרץ לאחד החדרים בקומה השנייה. לחדר הייתה גם מרפסת. שם התמקמה המשפחה. חמש נפשות בחדר אחד. בכל אחד משאר חדרי הבית התגוררה משפחה אחרת. רק בהמשך פנה אבי למשרדי הרכוש הנטוש על מנת לקבל את האישורים המתאימים לשהותנו במקום. בתקופה זו של העלייה ההמונית ארצה היה מחסור חמור בבתים ובדירות.

אני זוכר שמתחת לביתנו היה בית קפה ערבי. יום אחד נשמעו צעקות מכיוון הרחוב. התכופפתי למטה

היה עלינו להשתמש בעששיות. בסמיכות אלינו התגוררו שתי משפחות שהגיעו מרומניה ושתי משפחות ערביות שהיו פלאחים בעלי אדמה. התיידדתי במיוחד עם אחד מילדי המשפחה הערבית והפכתי לבן בית. דיברתי איתם בערבית ולמדתי את מנהגיהם ומאכליהם. ביתנו היה מרוחק ממרכז העיר ומכל השירותים ובשל ריחוקו של ביתי מבתיהם של שאר הילדים, קשרי החברתיים היו מוגבלים.

אבי לא הצליח למצוא מקום עבודה קבוע ועבד כקצב במקומות אחדים. אימי, שהייתה תופרת במקצועה, סייעה לפרנסת המשפחה.

במבט לאחור אני יכול לומר שילדותי בעכו הייתה ילדות מאושרת. ביליתי הרבה בטבע בחברת עובדי האדמה. בקרבת ביתנו הייתה חוות ניסיונות בריטית שנועדה להשביח את גזע הסוסים הערבי שהיה מבוקש בתחרויות באנגליה. התיידדתי עם מאלף הסוסים. שמו היה אדם והוא היה גבר נאה בעל מראה

תנאי המגורים שלנו בבית בעכו העתיקה לא היו קלים. לא היה חשמל ובערב היינו מדליקים עששיות. הדירה הייתה צפופה מאוד ואת השירותים והמטבח חלקנו עם כל שאר המשפחות.

אבי פנה אל המוסדות על מנת לנסות ולשפר את תנאי מגורינו, אך כשהם הגיעו לביקורת, קבעו שהכול תקין וחזרו והדגישו שרבים מן העולים עדיין נמצאים במעברות. אבי לא התייאש וכדי להוכיח להם שלא הכול תקין, עלה על הגג עם פטיש ואזמל וחורר בו חורים. אחרי כן עלה עם דלי מים ושפך אותו אל תוך הדירה. לא זכור לי אם "התרגיל" הצליח אבל מספר חודשים לאחר מכן עברנו לבית נטוש אחר, צמוד קרקע שבו היו כבר שלושה חדרים, מטבח ומזווה מרווחים.

הבית, ששכן בפאתי עכו הצפוניים, סמוך למוסד "אחוזה", שהיה מיועד לילדים ערבים יתומים, היה שייך לתורכי אמיד שעזב את הארץ בעת המלחמה. גם הבית הזה עדיין לא היה מחובר לחשמל וגם כאן

משה, זהבה ואריה

אצילי במיוחד כשהיה רוכב על סוסו ולראשו כובע רחב שוליים. הוא היה מאפשר לי לטפל בסוסים ומדי פעם אף לרכוב עליהם.

בקרבית ביתנו בנה אבי רפת קטנה בה שוכנו פרה ועז שסיפקו לנו חלב. אימי הייתה מכינה מהחלב גבינות ויוגורטים. סמוך לביתנו הייתה חוות ניסיונות חקלאית שאת הצמחים שלה היו משקים מבאר מקומית. מנהל החווה התגורר במקום, שנראה אז בעיניי כ"ארמון החלומות". הבית שכן בתוך פרדס ואליה הובילה שדרת דקלים. בתו של מנהל החווה הייתה ילדה בת גילי שהפכה לחברתי. הרבינו לשחק ביחד ולטעום מכל פירות החווה המיוחדים. המקום זכור לי כגן עדן של ממש.

הכל היה מאוד צנוע באותם ימים. לבשנו בגדים מתוצרת "אתא" ואת המשחקים היינו ממציאים לעצמנו. עם זאת, בית הספר עודד להישגיות. בלטתי בעיקר בענפי הספורט; הריצה, מירוץ השליחים והקפיצה למרחק.

עלי לציין שבבית הספר נחשפתי לרב תרבותיות של החברה הישראלית. הכרתי ילדים יוצאי ארצות רבות: בולגריה, צפון אפריקה, פולין ועוד. בליל התפוצות, המנהגים והתרבויות בילבל אותי ולא קיבלתי מההורים הסבר לתופעה. הטון המקובל אמנם היה: עם אחד, שפה אחת וגורל אחד, אך אני חשתי דווקא בשונות שבין העדות. זה סיקרן אותי ואהבתי להתארח בבתי חבריי ולראות את מנהגיהם ומאכליהם השונים.

אני זוכר שבשנת 1956 פרצה מלחמת סיני או כפי שקראו לה אז "מבצע קדש". האנשים צבעו את פנסי מכוניותיהם בסיד כחול על מנת להאפילן ורק חריץ קטן נותר חשוף לאורות.

באחד הערבים נשמעו קולות רעמים מכיוון מטווח סאן ג'ין שבמושב בוסתן הגליל וראיתי את כדורי האש חוצים את האוויר מצפון לדרום ולמזרח. אלה היו פגזי המשחתת המצרית "איברהים אל אוול" שהגיעה לחופי חיפה. מקץ כחצי שעה השתלטו עליה אנשי חיל הים לאחר שנפגעה מערכת ההיגוי שלה על ידי מטוס קרב ישראלי.

אחרי מלחמת סיני, האווירה בארץ השתנתה. הורי הגיעו למסקנה שהבית שאנו גרים בו אמנם טוב

אך אי אפשר להמשיך ולחיות ללא חשמל. הם פנו לחברת החשמל כדי שתחברם לרשת. התשלום שנדרש על ידם היה מופקע והם לא יכלו לעמוד בו. באותה תקופה התכוננה זהבה אחותי לחתונתה עם בן זוגה מיכה. הורי העדיפו לעבור לדירה במרכז העיר. הדירה הייתה קטנה מאוד. היו בה רק חדר אחד, מטבח ומרפסת. השירותים היו משותפים לשכנים נחמדים, משפחת נסימה, עולים מבולגריה. תנאי המחיה היו קשים. חזרנו לחיות ארבע נפשות בחדר אחד. הסיבה היחידה למעבר הייתה אספקת החשמל. הדירה הייתה ממוקמת ברחוב לוחמי הגטאות, מול הים, בקרבת המשטרה. אחד השיקולים של אבי למעבר היה שהדירה מיועדת להריסה ובמקומה יוקם בית מלון, אלא שציפיות אלו לא מומשו עד עצם היום הזה.

המעבר חייב אותי לחזור לביה"ס הקודם שלי, בי"ס "ויצמן", ושוב נהניתי מקרבה לבתיאם של חבריי, ולקן "הנוער העובד והלומד". שבתי אל חברי ילדותי. ביה"ס נוהל ע"י מר זלץ, שהיה איש חינוך עתיר השכלה וידע איך להגיע לכל תלמיד ותלמיד. צוות המורים בביה"ס היה איכותי והאווירה הייתה נעימה ורגועה. אני אהבתי במיוחד את שיעורי הטבע ואת החדר שנקרא "חדר המשאבים" שבו הייתה ספריה עשירה ובה מאות ספרים שאת כולם הספקתי לקרוא. גם בבית הספר הזה המשכתי להצטיין בספורט, זכיתי במדליות רבות בקפיצה לרוחק ובריצה למרחקים קצרים.

עם סיום כיתה ח', הומלצתי להמשיך לימודים מקצועיים במגמת מכאניקה עדינה וחרטות, ועברתי ללמוד בתיכון מקצועי בעכו שהיה שייך לרשת "עמל". הייתי בחבורת "השובבים". היינו חוצפנים למדי. האווירה בבית הספר לא הייתה טובה. המנהל לא היה דמות פדגוגית והמורים היו אנשים מבוגרים בעלי מנטאליות אירופאית כבדה והתקשינו לתקשר איתם. הכיתות היו ערומות. לא הייתה ספריה ולא חדר משאבים שאותם כה אהבתי בבי"ס "ויצמן".

באותה תקופה הצטרפתי עם כמה מחבריי למועדון הקליעה של הגדנ"ע. את מקומו של ביה"ס בחיינו תפשו התנועה ומועדון הקליעה. בעקבות האימונים בקורס קליעה יצאנו לתחרות ארצית בה זכיתי

במסגרת הגדנ"ע התנדבתי לפעילויות שונות ולשם כך עברתי הכשרה בקורסים שהתקיימו ביישוב נורית שעל הגלבוע ובג'וערה. תחילה הוכשרתי כמ"כ ואחר כך כמ"מ. מאחר שהגדנ"ע הכשיר תלמידים לקראת גיוסם לצבא, הפכתי מדריך לכיתות י' וי"א ומצאתי את עצמי מאמן מחזוריים של תלמידים שלמדו מתחתיי, ביניהם גם את דפנה.

אילן המשפחה של משה

משפחתה של רוזה יוסף, אימו של משה
להוריה של אימי, סבא משה וסבתא סילבי, היו חמישה ילדים: שלמה, הרשקו, אנה, אברום ורוזה. **שלמה** נשא לאישה את שרה (אחותו של דוד ליפא, אביו של משה) ונולדו להם שני ילדים: זיגו וזינה. הם עלו ארצה באמצע שנות ה-60, כשנפתחו שערי

במקום הראשון כאלוף ישראל בקליעה למטרה. באותה תקופה הייתי גם פעיל בתנועת 'הנוער העובד והלומד' ואח"כ עברתי ל'שומר הצעיר'. חיי החברה היו חשובים לנו מאוד ו"החבר'ה" עמדו בראש סולם העדיפויות. יחד יצאנו לפעילויות בתנועה ולאימונים והכרנו היטב את כל שכבת הגיל שלנו במרכז עכו. זכייתי בתחרות צוינה בגאווה בביה"ס ובעיר, נערך טקס מיוחד והוענק לי מגן מיוחד. ברוח הצניעות של אותם הזמנים הועבר המגן בשנה שלאחר מכן לזוכה הבא.

אבא המשיך לנדוד בין מקומות עבודה שונים. אימא, כמו רוב הנשים באותה תקופה, הייתה עקרת בית וכשהזדמנה לה עבודה בתפירה ובתיקוני בגדים, הייתה מסייעת בכלכלת המשפחה. למרות שהבית היה קטן וצפוף, בכל זאת היה תמיד מלא בבני משפחה וחברים.

משה, 2010

זהבה - "ספירת מלאי משפחתית"

זהבה נולדה ביאסי ב-1939. ילדותה ספוגה במראות מהמלחמה. בעיצומה של המלחמה זהבה ואריה הקטן נשארו לבד בבית עם האימא. האבא נשלח למחנה עבודה וחזר רק בתום המלחמה.

ברומניה הספיקה זהבה ללמוד רק שנים ספורות בבית ספר היסודי. עם העלייה לארץ השלימה את לימודיה בבית הספר על פי חוק, ולמדה את מקצוע הספרות. ב-1957 פגשה על חוף הים את מיכה סלק, מדריך יפה תואר וכריזמטי מבית הספר לקציני-ים בעכו. לאחר שנת חיזורים אינטנסיבית, נישאו.

בדירה החדשה שרכשו בעמל רב בעכו נולדו הבנים: יעקב ויאיר. כעבור מספר שנים עברו לדירה גדולה ומרווחת בנהריה, ועידית נוספה למשפחה כשהבנים למדו בבית הספר היסודי. זהבה ומיכה השקיעו מאמץ גדול בחינוך הילדים ודאגו שכל אחד יתפתח על פי יכולתו וכישוריו. יעקב התגייס לחיל הים ושירת בסטי"לים. יאיר שירת בחיל חימוש ועידית המשיכה את המסורת ושירתה בחיל הים.

באותן השנים עבדה זהבה כסייעת בגן ילדים, הרבתה להשתלם בתחום המקצועי ועשתה חיל.

יעקב, הבכור, נישא לאליס ונולדו להם מיקי, שירן (נישאה ב-2011) ואביב. יעקב עובד בתחום ההדרכה בתפן, והמשפחה מתגוררת במעונה.

יאיר נישא למיכל ונולדו להם אופיר, ספיר וענבר.

רומניה בתקופת שלטונו של צ'אושסקו, והתגוררו ברעננה ובהרצלחה.

הרשקו נישא לאנה ונולדו להם 3 ילדים: מאיר, לוטה ושרה-חיה. אנה נהרגה בהפצצה על יאסי בעת מלחמת העולם השנייה בעומדה בתור לקבלת נפט לחימום ולבישול והותירה אחריה שלושה יתומים קטנים. רוזה, אימו של משה, תמכה בהם ואף ציידה את הבת לוטה בנדונייה לקראת חתונתה. המשפחה עלתה ארצה בשנת 1949 וגרה באשקלון עם ילדיהם ונכדיהם, שבט ענף וגדול.

אנה נישאה לאברהם ונולד להם בן יחיד, אהרון. המשפחה עלתה ארצה בשנת 1958 והתגוררה בעכו. הבן אהרון נישא ועבר להתגורר ביקנעם. אברהם, בעלה של אנה, ניצל מרכבת המוות הידועה, נשא עימו את הטראומה במשך כל חייו והתקשה להתגבר עליה.

אברום נישא לאולגה ונולדו להם שני בנים: משה וקרול. המשפחה עלתה ארצה בראשית שנות ה-60 ומתגוררת בנצרת עילית.

משפחתו של דויד (פאבל) ליפא, אביו של משה

לסבא אהרון ולסבתא זינה נולדו שני ילדים: שרה ודוד (פאבל). ההורים נפטרו שניהם בעודם צעירים והותירו את דוד יתום בהיותו בן תשע. אחותו שרה אספה אותו אל ביתה ונשאה באחריות לגידולו. ברבות הימים הפך דוד לקצב מומחה בעל שם והשפעה רבה בעיר.

דויד התחתן עם רוזה ונולדו להם 3 ילדים: זהבה, אריה ומשה.

האחות **שרה** נישאה והפכה לאישה פעילה ואנרגטית לצד בעלה החולני שהיה דבק בלימוד התורה. לרשותם עמד בית קטן שלא סיפק את צרכי המשפחה. האישה הנמרצת בנתה בכוחות עצמה מטבח עשוי מתבן ומחומרים אחרים. המטבח שבנתה היה לשם דבר בקרב המשפחה. היא טיפחה גינת ירק ובה גידלה בה את כל ירקות העונה שנצרכו על ידי בני הבית.

כמנהג הימים ההם, הסיוע ההדדי במשפחה המורחבת היווה תמיכה רבה לכל ענפי המשפחה והפך לדרך חיים בקהילה.

טיול משפחתי אחרון לפני פטירתו של מיכה

לעכו הוא סיים את בית הספר היסודי "התומר". כנער למד את מקצוע המסגרות ועסק בו עד לגיוסו לצה"ל. בצבא שובץ לגולני ושירת כחייל קרבי בגדוד 13. בהמשך תכנן להתקבל לחברת "אגד", לכן למד נהיגה על אוטובוס ועבד כשכיר בחברה. כמו כן הוציא רישיונות נהיגה על מונית, משאית ואמבולנס. אריה הצטיין בספורט ושיחק בתור מקשר שמאלי ב"פועל עכו". כמו כן אהב מאוד את עולם הריקוד והמוסיקה הקצבית. הוא השתתף בלהקת ריקודי עם, והשתתף במסיבות הריקודים הסלוניים. ב-1967 הכיר את שרה ממושב לימן ולאחר הכרות קצרה נישאו. בתחילה גרו בדירה קטנה במושב, אך לאחר תקופה קצרה עברו לבית שבו יגדלו את שלושת הילדים: אייל והתאומות מירב ומיכל. עם המעבר למושב אריה החל לעסוק בחקלאות. יחד עם יהודה בנד, אביה של שרה, הם גידלו בהצלחה פלפלים, בננות, אבוקדו ופרי הדר.

יאיר עובד כמנהל בתחום השיווק הבינלאומי בישכר. המשפחה מתגוררת בנהריה. עידית נישאה לגילי ונולדו להם עדי, רון-מיכאל ותומר. עידית עובדת כמזכירה בכירה בתיכון קריית-חיים. המשפחה מתגוררת בנהריה. ב-1997 נפטר מיכה לאחר מחלה קשה. קולו הרועם של קברניט המשפחה נדם. האבדה הייתה גדולה למשפחה ולבית הספר שאהבו והעריכו את האיש רב הפעלים והמעלות. לאחר מותו ממשיכה זהבה לנווט את המשפחה הגדולה ביד רמה. לצד התפקידים הסבתאיים זהבה בנתה לה חבורה מלוכדת של נשים המטיילות ומבלות יחד בארץ ובחו"ל.

אריה - "ספירת מלאי משפחתית"

אריה נולד ביאסי ב-1941. כשהמלחמה הסתיימה אריה לא הספיק ללמוד בבית ספר רומני, וכשהמשפחה עברה

היא עובדת בתחום בחברה פרטית. מירב ואילן בנו בית במושב, קרוב להורים.

מיכל למדה את רזי העיסוי המקצועי והתמחתה בו. היא נישאה למרסלו ונולדו להם מעיין ורותם. במקביל סייעה מיכל למרסלו בתחום המסעדנות, ובהמשך אילן הצטרף לשותפות במסעדה. עד היום מסעדת מורגנפלד באכזיב ידועה במטעמיה.

מיכל גרה במושב, בבית קרוב לאחיה והוריה.

בכל ימות השנה ביתם של אריה ושרה הוא בית פתוח לכל שבט השניים, ובמקביל הם לא מזניחים את הבילויים עם החברים והמשפחה בארץ ובחו"ל.

במקביל הם פיתחו את ענף הלול, וניהלו בהצלחה מסעדת נופשים במרכז המושב.

בזכות חריצותו וכישוריו בתחום הטכני והניהולי, אריה, יחד עם שרה והוריה, הקימו משק חקלאי מניב ומשגשג. אייל, מירב ומיכל סיימו את בית הספר התיכון והתגייסו לצבא.

אייל נישא לליזי ונולדו להם שחר, עידן וליאור. אייל למד אדריכלות נוף ועובד בתחום, כמו כן הוא מסייע לאריה בתקופת קטיפים או משלוחים. אייל ומשפחתו מתגוררים בשכנות להורים.

מירב נישאה לאילן ונולדו להם ניצן ועמית. מירב למדה הנהלת חשבונות ועבדה ב"תפן" שנים ארוכות. כיום

דפנה:

לעיתים הצטערתי על כך שלא נולדו לי אחים או אחיות. ידעתי שהייתי ילדה אהובה, רצויה. אהבה זו שמקבלים בילדות אינה נמוגה והיא נותנת כוחות פנימיים המאפשרים לך להתמודד עם החיים ולהגביה עוף...

האם אפשר להתבגר ולהישאר, בפינה חבויה של הנפש, ילדה קטנה? האם אני, כמו העצים, שומרת בליבי סימנים מעגליים מכל תקופות חיי?

למרות שהפיזיקאי הוקינג קבע בוודאות שאין חיים לאחר המוות, וכי הלא מודע אינו מכיר במוות, אני ממשיכה לנהל מונולוג פנימי, כעין שיחה דמיונית, עם הוריי שנפטרו. וכי איך אשלים עם אובדנם?

האם בעקבות הגעגוע התמידי, אתעלם ממגרעותיהם ואציגם אנשים מושלמים? אולי...

הם, שחוו אירועים חיצוניים מטלטלים כל כך: המהפכה הקומוניסטית, עלייתו של היטלר לשלטון ומלחמת העולם השנייה וכל מה שבא בעקבותיה, הבריחה מאירופה וההסתגלות לחיים הקשים בארץ, לא הרבו לדבר ולספר על כך. הם העדיפו לנצור את החוויות לעצמם. כנראה שתעצומות הנפש שנדרשו מהם להקמת המשפחה, לקיום היומיומי ולהשתלבותם בחברה הישראלית - כל אלה הדחיקו את העיסוק בעברם לאיזו פינה עמוקה בנפשם.

ניתן לומר שחיי הורי עוצבו בהשפעת המהפכות והמלחמות: המהפכה התעשייתית והמודרנה שבאה

אני לא הייתי אחד מששת המיליונים

אני לא הייתי אחד מששת המיליונים שמתו בשואה ולא הייתי אפילו בין הניצולים ולא הייתי אחד מן השישים ריבוא שיצאו ממצרים אבל הגעתי לארץ המובטחת מן הים, אני לא הייתי בין כל אלה אבל האש והעשן נשארו בי, ועמודי אש ועמודי עשן מראים לי את הדרך בלילה וביום, ונשאר בי החיפוש המטורף אחר יציאות החורם ואחר המקומות הרכים, אחר ערוות הארץ להמלט לתוך החולשה ולתוך התקוה ונשארה בי תאוות החיפוש אחר מים חיים בדיבור שקט אל הסלע ובמכות טרוף. אחר כך שתיקה בלי שאלות ובלי תשובות. ההיסטוריה היהודית וההיסטוריה העולמית טוחנות אותי ביניהן, לפעמים עד דק כשתי אבני ריחיים ושנת השמש ושנת הירח מקדימות זו את זו או מפגרות זו אחר זו וקופצות ונותנות תנועה מתמדת לחיי ואני לפעמים נופל ברווח שביניהן להתחבא בו או לשקוע.

...

יהודה עמיחי

או התה, שהם יושבים לידי ואני מספרת להם על החדשות האחרונות. מעדכנת אותם בהתפתחויות המשפחתיות ואותם רגעים דמיוניים מטעינים בי כוחות מחודשים להמשך חיי. איך אשיב אל אפי את ריחו של הטבק שאבי עישן?

לפעמים עולה בעיני רוחי ביקור שלהם בביתי והוא מלא געגועים ורוך. במחשבותיי אני מספרת להם על ילדי ועל נכדותיי, על הסרטים וההצגות שראיתי לאחרונה, על ימי ההולדת ועל כל הדברים הממלאים את חיינו. אני מרגישה שממקומם הנסתר הם ממשיכים להיות שותפים פעילים בחיי. כדי לחוש בקרבתו של אבי, אני עונדת לצווארי שרשרת זהב שקנה לי זמן קצר לפני מותו. שרשרת זו ממחישה לי את נוכחותו בעולמי. ולעיתים אני חושבת שעבר כבר יותר מדי זמן מאז נעלמו מחיי ועליהם לשוב, כמו שחוזרים מנסיעה או מהיעדרות ממושכת. הכאב עמוק יותר בחגים, בשבתות או לשמע מנגינה רחוקה, שיר או שסתם ללא סיבה, מציף אותי געגוע בעקבות היזכרות עמומה. לפעמים, מתלחלחות העיניים, מרגישים צביטה בלב, הגרון מתכווץ והכאב העמוק מתפרץ החוצה מעורב בזיכרונות היקרים... נוכחותם הצנועה, הנחבאת אל הכלים, מקרינה מהחפצים המעטים שהשארתי לי למזכרת.

בעקבותיה, מתן האמנציפציה, מלחמת העולם הראשונה וכמובן, מלחמת העולם השנייה. למרות הזהות האירופאית שהראו כלפי חוץ, מעגל הזהות הראשון שלהם היה ונשאר הזהות היהודית. אני, שהייתי עבורם ה"צברית" הישראלית הגאה, נושאת היום בקרבי גם את התרבות האירופאית שהפכה לחלק משמעותי בחיי.

"העגלה המלאה" שהם ייבאו מ"שם", לא נמוגה. היא חילחלה בעקיפין לתוך חדרי תודעתי והפכה לחלק בלתי נפרד ממני.

אף שהורי באו מעולם שטוף אידיאולוגיות, הם לא קיבלו אותן באופן דוגמאטי ולא הכניסו אותן אלינו הביתה. סולם הערכים שלהם היה גבוה מאד אבל הם נמנעו מאמונה עיוורת באידיאולוגיה כלשהי והתמקדו, בעקבות המלחמה, בכבוד האדם ואהבתו באשר הוא, ביושר ובהגינות. האמרה המרכזית הייתה: "תהיה בן אדם (מענטש)!" וכך באו לידי ביטוי גם ערכי היהדות מבית אבא.

בשתיקתם הגדולה על מה שעבר עליהם, הגבירו את סקרנותי, שבאה לאחר מותם. אני חושבת שכל בני הדור שלי הבינו עד כמה ההורים האלה שבאו "משם" היו יקרים להם.

ברבות השנים למדתי גם להעריך יותר ויותר את בחירתם בארץ ישראל ודבקותם בה למרות כל הפיתויים שעמדו בפניהם בארה"ב או באנגליה. הם היו שלמים עם החלטתם ונאחזו בארץ בכל מאודם. והיום, עם קורטוב העצב על חסרונם, בטוחה אני שהיו רוויים נחת מהמשפחה שהקימו.

שם, בשמיים השלווים, ודאי הם חשים בשובו של האביב ובניחוחות השמחה המפעמים בנו; לאסף נולדו עלמה ומיקה המסבות לכולנו אושר רב ולנדב: יעל, מעיין ורעות, עלמות חן דעתניות, וורד ילדתנו הינוקא התקדשה והיא בונה משפחה עם פיני, אהוב ליבה.

אין ספק שהחשבון הדורי מצביע על זכותכם לשיר הלל, כי המשאלה שנשאתם בליבכם בעת המלחמה: "איברלייבן דאר דויטש" - לעבור את המלחמה - אכן מולאה. נצמדתם לחיים ובניתם שרשרת דורית שלא תנותק...

לא פעם, אני מדמיינת לעצמי, בעת שתיית הקפה

